

Олена Груба

**Релігія має померти? Нехай живе релігія!
Релігійна адаптація до викликів часу**

Olena Gruba

**Must Religion Die? Long Live Religion!
Religious Adaptation to the Challenges of Time**

Abstract. Vyacheslav Ageev's book *Religion Must Die, or in Whom Will We Believe After God* is something between a work of non-fiction and a modern textbook on religious studies for specialists and those interested in the history and problems of religions, and particularly the Ukrainian religious context. The author's sense of humor and the occasionally daring way of presenting the material keeps the reader's attention firmly fixed on the text at hand. The book consists of five chapters in which the author examines religion in combination with such phenomena as money, power, madness, pandemic, crisis, sin, sex, and SpaceX. Describing the multiplicity of religions, the author also posits the question of whether a criterion that could help distinguish a true religion from a false one is possible – and whether we need to have such criteria at all. In addition to the interaction of religion with the above-mentioned phenomena, the author examines the very structure of religion, and reflects on its past and inevitably-extant future, full of new and surprising challenges and transformations.

Книга з провокативною назвою «Релігія має померти, або У кого ми повіримо після Бога» є дебютним творінням релігієзнавця, філософа, дослідника нових релігійних рухів, співзаснов-

ника Майстерні Академічного Релігієзнавства, «поціновувача та колекціонера найдикішої конспірології» В'ячеслава Агеєва (Агеєв, 2021). Видана у видавництві «Віхола», книга потрапила якраз на вододіл між ковідним 2020 та воєнним 2022 роками, непростий час для України та світу, коли пошук нових сенсів переосмислення старих дуже важливий. У кризовий час стає особливо помітно, що, можливо, тотальна секуляризація є не таким уже й очевидним напрямом розвитку сучасного інформаційно-технологічного суспільства.

Жанр науково-популярної літератури славиться легкістю письма, референсами з власної практики автора та винахідливим гумором. У книзі «Релігія має померти» все це є і, як бонус, приємно помічати різницю між українським перекладом іншомовної науково-популярної літератури та україномовним текстом, написаним живою мовою. За легкістю оповідання та жонглюванням історичними фактами проглядається неабияка ерудованість, помітно, що автор почуває себе вільно в історії релігії, адже влучно знаходить місце для жарту навіть у багатьох, здавалося би, серйозних темах. Як пише сам Агеєв, «якщо у вас немає з чого посміятися у власній релігії, найпевніше, ви її просто не знаєте» (Ibid., с. 258).

Неофіційна назва книги могла бути «100 дивних, нетрадиційних чи несерйозних питань, які ви хотіли, але соромились поставити»: чи зможе захистити одноразова маска індійське божество від ковіду? чому так швидко зникли російські скопці і не завершили свою справу? чи дозволяє Коран роботів? – та багато інших.

В. Агеєв слідує ключовими історичними буремними моментами в історії релігії: розвиток науки і техніки, антирелігійні протести, авторитарні і тоталітарні режими, які, здавалося би, мали позбавити людство релігії як непотрібної та надлишкової системи практик. Але, на противагу назві рецензованої книги, релігія не тільки не померла, а навпаки, прекрасно почувається і навчилася стійкіше проходити кризи та адаптуватися під нові реалії й вимоги часу успішніше, ніж багато інших світських інституцій.

Сам В. Агеєв у межах релігієзнавчого експерименту заснував Церкву Великої Качки, тому і у книзі він часто звертає увагу на алгоритми дії та структуру як світових релігій, так і новітніх. Також автор порушує проблему критерію, який допоможе відрізнити справжню релігію від фальшивої і чи можливо це взагалі? І, що важливо, чи потрібно?

На мою думку, основним питанням книги є назва вступу: «Чому релігія досі не померла і коли це станеться? І чи станеться взагалі?».

Попри клікбейтні¹ назви розділів, у розгляді окремих тем автор слідує хрестоматійному підходу релігієзнавчих підручників, зокрема докладно розглядаючи функції релігії.

Якщо перші чотири розділи можна назвати історичним оглядом важливих поєднань, як наприклад: релігія, гроші та секс, то п'ятий розділ (Релігії і SpaceX) – для тих, хто шукає найсучаснішу проблематику релігієзнавства та взаємодію релігії і технології. Позаяк книжка була видана 2021 р., автор не обійшов увагою впливу пандемії на трансформацію релігійних контактних ритуалів та навіть на іконописні сюжети: «Монастир Ватопед на Афоні завдяки архімандриту Єфрему з його талантом відчувати дух часу першим поповнив свій арсенал іконою “Діва Марія коло одра хворого на коронавірус”. Кажуть, ікона вже трішки чудотворна, але це неточно» (Ibid., с. 182).

Локдаун вплинув на збільшення потреби у використанні інтернету, гаджетів та онлайн-трансляцій для повноцінного життя релігійних організацій. Це, з одного боку, дозволило значно розширити аудиторію й уможливило продовжувати діяльність під час карантину, а з іншого – змусило замислитися над примиренням догм зі стрімким технологічним розвитком, який не зупинився на «онлайн-причасті» й «онлайн-літургії», а як виявилось, є неможливим без втручання в етичні постулати й людську тілесність: «Найближчі можливості – подолати деякі аспекти тілесного, які старі релігії сакралізували. Наприклад, страждання, біль, муки і хвороби, які ще недавно ми переживали, тому що їх “посилає Бог” як випробування. <...> Через сотню років люди цілком зможуть мати тіла (якщо тіла взагалі тоді ще будуть потрібні), позбавлені такого “дару божого”, як біль» (Ibid., с. 238).

Окрім власного досвіду та спостережень, В. Агеев використовує результати останніх соціологічних опитувань і психологічних та нейробіологічних досліджень, а також часто звертається до українського контексту. Важливою для актуальної повістки дня є препарація поняття «русскій мір» та РПЦ, щоби зрозуміти: а) московський патріархат завжди був сумнівним; б) який його реальний вплив на політичні та соціальні процеси.

¹ Англ. Clickbait від click – «кляцання» + bait – «наживка».

Все ж, варто визнати, що як для книги, написаної для широкого загалу, у ній надто багато термінів і концептів залишаються непоясненими, тому іноді складається враження, що автор жартує і залишає «пасхалки»² своїм колегам по контексту, а читачеві, що не є релігієзнавцем, доводиться відчувати лише присутність жарту, але не його суть. Звідси впливає також те, що швидко знайти пояснення не поталанить, бо в книзі часто не вистачає покликань на джерела, окрім традиційного списку рекомендованої літератури наприкінці.

Що ж стосовно релігії у майбутньому чи релігії майбутнього? Автор вважає, що релігію як явище очікує багато викликів та трансформацій, крізь які пройде навіть найсильніша і найадаптивніша релігія, але «продовження життя до 150 років чи гіпотетичне безсмертя самі по собі релігію не знищать», а також «наше майбутнє – затишні бульбашки з різною глибиною маразматичних вірувань» (Ibid., с. 236). Виходячи з цього твердження, я маю таке передчуття, що наступна редакція видання книги міститиме ще й розділ «Релігія і війна».

Отже, книгу справді варто прочитати хоча би для того, щоби зрозуміти органічні та, подекуди, химерні механізми релігійної адаптації, яка не збирається пасувати перед вимогами часу. Те, що в книзі більше запитань, ніж відповідей, стимулює фантазію й залишає присмак власних читацьких футурологічних припущень.

Посилання / References

Агеєв, В. (2021) *Релігія має померти, або У кого ми повіримо після Бога*. Віхола.

Ahejev, V. (2021) *Relihiya maye pomerty, або U koho my povirymo pislya Boha*. Vikhola.

² «Пасхалка» – сленгове слово, що означає секретну знахідку, заховану творцями комп'ютерної гри безпосередньо в ній.